

Rechtsgeschiedenis Voorbeeldsamenvatting

Rechten | Rijksuniversiteit Groningen

2025 - 2026

RGRE-587-782

Tentamengericht | Overzichtelijke structuur

Sinds 1994 | Beoordeeld met een 8,2

Ready to get started?

Join de Slim Academy WhatsappGroepen!

Begin je net aan je eerste jaar van je bachelor en heb je vragen over je studie, de school of andere relevante zaken? Sluit je dan aan bij onze WhatsApp-groepen, krijg antwoord op al jouw vragen en profiteer van de vele voordelen!

Chat met jouw mede-studenten

Maak kennis met je medestudenten, wissel ervaringen uit en bouw een waardevol netwerk op.

Stel al jouw (studie)vragen aan onze studie-experts

Of het nu gaat om studiegerelateerde vragen of praktische zaken rondom de school, onze experts staan klaar om je te helpen.

Krijg extra oefenvragen om jouw kennis te testen

Bereid je optimaal voor op toetsen en examens met aanvullende oefenvragen.

Krijg gratis voorbeeldsamenvattingen

Profiteer van hoogwaardige studiematerialen die je leerproces vergemakkelijken en je helpen succesvol te zijn.

Join nu de whatsappgroep
voor jouw studie en jaarlaag!

Voorwoord

Beste student,

Voor je ligt de voorbeeld samenvatting van het vak Rechtsgeschiedenis voor de studie Rechtsgeleerdheid. Slim Academy heeft de belangrijkste studiestof voor je samengevat. Zo kun jij zo prettig mogelijk studeren. We wensen je alvast succes met studeren en natuurlijk met het behalen van jouw studiepunten!

Kwaliteit

Omdat wij de kwaliteit van onze samenvattingen zo hoog mogelijk willen houden zijn we benieuwd naar jouw feedback. We sturen je hierom twee weken na ontvangst van de samenvatting een mailtje met het verzoek om de samenvatting te beoordelen. Je zou ons heel erg helpen als je deze invult. Mocht je op een ander moment al opmerkingen, tips of verbeterpunten hebben, mail ons dan op klantenservice@slimacademy.nl, dan gaan wij hier direct mee aan de slag!

Werken bij

Slim Academy is altijd op zoek naar gemotiveerde studenten! Lijkt het je leuk om bij ons aan de slag te gaan met het samenvatten en nakijken van samenvattingen? Dan is de rol van Studieheld zeker iets voor jou. Je kunt werken vanuit huis, krijgt een riante vergoeding en je hebt een studiegerelateerde bijbaan die goed op je cv staat. Heb je interesse? Stuur dan jouw motivatie en cv naar klantenservice@slimacademy.nl.

Nadruk verboden

Samen studeren werkt natuurlijk goed. Wijs jouw vrienden dan ook vooral op de samenvattingen van Slim Academy. Nadruk en het delen van de samenvatting met derden is uiteraard verboden. Als je wilt dat wij in staat blijven de verslagen aan jullie aan te bieden, geef dit verslag dan niet aan derden en laat jouw studiegenoten zelf een exemplaar aanschaffen.

Kom in contact met Slim Academy

Wil je op de hoogte blijven van de ontwikkelingen bij Slim Academy? Kom in contact via:

www.slimacademy.nl
[@SlimAcademy.nl](https://www.instagram.com/SlimAcademy.nl)
klantenservice@slimacademy.nl

We wensen je veel succes met studeren en het halen van jouw tentamens!

Team Slim Academy

P.S. De samenvatting is geschreven naar eigen inzicht van de auteur. Het is en blijft een samenvatting, die als aanvulling op de verplichte lesstof gezien moet worden en geen vervanging is van de verplichte lesstof.

Inhoudsopgave

Voorwoord	1
Inhoudsopgave	2
Informatie over het vak	3
Week 3	5
Hoofdstuk 4: Italië	5
Hoofdstuk 5: Frankrijk	15
Nawoord	25

Informatie over het vak

Rechtsgeschiedenis betreft voornamelijk het inzicht krijgen in het begrip codificatie en de geschiedenis van de nationale Europese codificaties. De verschillende codificaties die behandeld worden zijn: het Burgerlijk Wetboek, Code Civil, Codice Civil, Bürgerliches Gesetzbuch, Zivilgesetzbuch, Allgemeine Landrecht für die Preussischen Staaten en het Allgemeines Bürgerliches Gesetzbuch.

Hoe kan je het beste studeren?

Het vak Rechtsgeschiedenis is voornamelijk een theoretisch vak. Het is belangrijk om dan ook de voorgeschreven stof goed te bestuderen en globaal de inhoud te kennen. Verder is het belangrijk om de verschillende werkgroepcasussen te kennen.

Indeling van het vak

Het vak Rechtsgeschiedenis is verdeeld in diverse onderwerpen. In de tabel hieronder worden deze onderwerpen beoordeeld op de relevantie voor het tentamen. De onderwerpen met vijf sterretjes zijn de onderwerpen waar je de meeste punten mee kan verdienen, en de onderwerpen met één ster leveren het minste aantal punten op. De indeling in relevantie is gebaseerd op onze analyse van oude tentamens uit eerdere jaren. Uiteraard biedt dit geen 100% garantie voor de toekomst, dus adviseren we je om de gehele samenvatting door te nemen voor de grootste kans op een voldoende eindbeoordeling.

Onderwerp	Relevantie	Behandeld in
Codificatie en Natuurrecht	***	Hoofdstuk 1, 2
Romeins recht	***	Hoofdstuk 3
Italië	****	Hoofdstuk 4
Frankrijk	****	Hoofdstuk 5
Duitsland	****	Hoofdstuk 6
Nederland	****	Hoofdstuk 7
Zwitserland	**	Hoofdstuk 8
Engeland	***	Hoofdstuk 9

Verzenddata van de samenvattingen

- Literatuursamenvatting: 11-09-2025;
- Hoorcollege en werkgroepen samenvatting: iedere week digitaal vanaf 08-09-2025.

Indeling van de samenvatting

Onze samenvatting voor dit vak bestaat uit twee delen. Het deel wat nu voor je ligt, is de literatuursamenvatting. Hierin is alle verplichte literatuur voor dit vak samengevat. Aan het eind van dit boekje zijn de arresten samengevat, op volgorde van de weken in het blok.

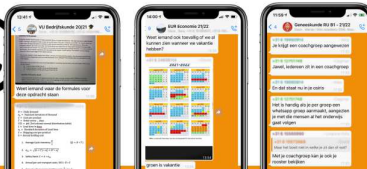
Deel 2 bestaat uit een samenvatting van de hoorcolleges en de werkgroepen. In deze samenvattingen zijn handige stappenplannen te vinden! Gedurende dit blok wordt aan het einde van iedere week een samenvatting van de hoorcolleges en werkgroepen uitgegeven. Dit zal iedere zaterdag gebeuren, vanaf 8 september 2025. Deze zullen online worden gepubliceerd. Zo kun je de stof van de hoorcolleges en werkgroepen aan het einde van iedere week in de samenvatting terugvinden. Aan het einde van deze samenvatting vind je handige stappenplannen waarmee je je optimaal kunt voorbereiden voor het tentamen.

Succes met studeren!

Team Slim Academy

JOIN DE WHATSAPP GROEP

- ✓ Chat met jouw mede-studenten
- ✓ Stel al jouw (studie)vragen aan onze studie-experts
- ✓ Krijg extra oefenvragen om jouw kennis te testen
- ✓ Krijg gratis voorbeeldsamenvattingen

Week 3

Hoofdstuk 4: Italië

Dit hoofdstuk is een samenvatting van hoofdstuk 4 van J.H.A. Lokin en W.J. Zwolve, Hoofdstukken uit de Europese codificatiegeschiedenis, Den Haag: Boom Juridisch, 2020.

Justinianus' codificatie in Italië

Op 13 augustus 554 beval Justinianus dat zijn wetgeving kracht van wet zou krijgen in **Italië**. Hij was er namelijk in geslaagd, in het kader van zijn poging het Romeinse Rijk te herstellen, Italië te heroveren van de Gothen. Hiermee werd Italië het enige West-Europese land waar de Justiniaanse wetboeken **formeel bij wet zijn ingevoerd**. Het was ook Italië waar uiteindelijk in de middeleeuwen een compleet manuscript van de Digesten werd teruggevonden door de Bolognese geleerde Irnerius. Deze vondst zou de West-Europese juridische traditie bepalen. Lang hield de hereniging van het Romeinse Rijk geen stand, want vlak na Justinianus' dood maakten de **Langobarden** een groot deel van zijn veroveringen ongedaan. Zij stichtten een **nieuw Germaans koninkrijk** in het noorden van Italië, waarvan Pavia de hoofdstad was. Het zuiden van Italië bleef nog wel lange tijd deel uitmaken van het Oost-Romeinse Rijk.

De komst van de Langobarden maakte een einde aan de effectiviteit van de wetgeving van Justinianus in Italië. Alleen de Codex en de Novellen waren nog enigszins bekend. De Codex vaak in de vorm van uittreksels, en de Novellen in de vorm van een vertaling (het *Authenticum*) en in de vorm van een Latijnse samenvatting (het *Epitome Juliani*). De Instituten waren wel bekend, maar niet in gebruik. Van de Digesten vernam men überhaupt niets. Dit kwam voornamelijk doordat de **Langobarden** zich vooral bezighielden met het eigen Langobardische recht. Zij hanteerden het **personaliteitsbeginsel**: iedere inwoner van een bepaald gebied wordt beheerst door het recht van zijn afstamming.

Volksrechten en gewoonterechten

De Langobardische koningen hebben het Langobardische recht in codificaties neergelegd. De eerste codificatie is het **Edictum Rothari** (643) van koning Rothari. Deze codificatie had **exclusiviteit**. Echter, het **personaliteitsbeginsel** zorgde ervoor dat het alleen voor Langobarden gold. De Romeinse inwoners van het Langobardische rijk bleven leven naar hun eigen recht: dat van Justinianus. Het personaliteitsbeginsel bracht problemen met zich mee, want hoe meer verschillende volken, hoe meer 'rechten'.

Toen **Karel de Grote** in 774 het Langobardische rijk veroverde, kwamen er ook Frankisch Recht en een andersoortig Romeins recht naar Italië. De Romeinen in het Frankische Rijk leefden namelijk niet naar de codificatie van Justinianus (deze was daar nooit ingevoerd), maar naar de *Lex Romana Visigothorum*. Al deze bevolkingsgroepen leefden gemeenschappelijk in de Italiaanse steden. Vooral het sluiten van huwelijken zorgde er uiteindelijk dan ook voor dat het personaliteitsbeginsel lastig te handhaven was. Hierdoor ontstond het fenomeen van de zogeheten *professiones iuris* (verklaringen van het recht). Dit waren verklaringen die werden gemaakt voorafgaand aan het sluiten van een overeenkomst of het maken van een testament, waarin stond naar welk recht men beoordeeld wenste te worden in het geval van een rechtsstrijd. Uiteindelijk assimileerden verschillende stamrechten en ontstond plaatselijk gewoonterecht (**territorialiteitsbeginsel**). Er ontstond een overgang van het personaliteitsbeginsel naar het territorialiteitsbeginsel.

Gewoonterecht en rechtersrecht

In de Germaanse stam- of volksrechten waren vele onderwerpen die wij tot het privaatrecht zouden rekenen, niet opgenomen. De vraag rees uit welke bron de **ontbrekende** onderwerpen gehaald moest worden. Veel juristen vonden dat het **Romeinse recht** hiervoor gebruikt moest worden. Dit geeft aan dat enerzijds het Romeinse recht al voor de tijd van Irenius als het Italiaanse gemene recht (*ius commune*) werd gezien, en anderzijds dat de verschillende volkenrechten met elkaar werden vermengd. Er vond een **territorialisering** van het recht plaats: er was geen sprake meer van persoonsgebonden recht, maar van **plaatsgebonden recht**. Iedere streek kende zijn eigen 'juridische dialect'.

Het **gewoonterecht** is in beginsel ongeschreven en daarmee is de inhoud onzeker. Er moet aan twee voorwaarden zijn voldaan, wil een gewoonte uitgroeien tot een gewoonterecht:

1. Er moet **langdurig conform dit recht gehandeld** worden; en
2. Men moet van mening zijn dat **die gedraging ook zo hóórt**.

Het recht moet dus algemeen geaccepteerd zijn. Of er aan de voorwaarden is voldaan, hangt volledig af van de rechter. Hij kan voor de beoordeling leken raadplegen die verstand hebben van lokale gebruiken (een zogenaamde **turbe**).

Feodaliteit, belening en leenrecht

De feodaliteit is het resultaat geweest van het ineensinken van het Romeinse Rijk. Na het ineensinken van het Romeinse Rijk ontstond er een situatie van totale **anarchie** (tussen 500-1000). Er was **geen rechtsbescherming** van de overheid. Een kleine boer kon zichzelf alleen beschermen door een intrede te maken in de zogenaamde **vazalliteit**. Hij legde een eed van trouw (*commendatio*) af aan een naburige heerser, hetgeen hem verplichtte zijn beschermheer in krijgsdienst te volgen. In ruil hiervoor bood de heer hem bescherming.

Dit gebeurde ook in hogere kringen. De Frankische koningen streefden ernaar een zo groot mogelijke militaire aanhang te vergaren. Zij bonden daarom krijgers aan zich, door hen als vazal aan te nemen. In ruil hiervoor gaf de magnaat hen een stuk grond (**beneficium**) waarvan zij konden leven. Het stuk grond (leen) werd geen eigendom van de vazal (leenman); er werd slechts een **gebruiksrecht** aan hem verleend door de leenheer. De leenmannen wisten het al spoedig voor elkaar te krijgen dat hun lenen **erfelijk** werden. Toen Karel de Grote in 776 koning van de Langobarden werd, introduceerde hij het leenstelsel ook in Italië. Op den duur ontstond een **complete leenpiramide**, doordat leenmannen ook weer vazallen aanstelden. Zo heeft het leenstelsel bijgedragen aan de **fragmentatie** van de staatsstructuur in de middeleeuwen, in het bijzonder in Italië.

Het leenrecht

De verplichtingen tussen leenman en leenheer werden in beginsel vastgesteld door de **investituur**, hetgeen overeen was gekomen voorafgaand aan de vestiging van het leen. Daarnaast werd het karakter van het leen bepaald door de gewoonte van de plaats waar het leen was uitgegeven. De verschillende lenen werden dus beheerst door verschillende gewoonterechtelijke regels. Doordat de leenman steeds minder verplichtingen had jegens zijn leenheer, golden vooral nog de rechten die de leenman tegen zijn heer kon laten gelden. Het leenrecht werd geprivatiseerd en werd een bijzonder onderdeel van het privaatrecht. Er ontstond zelfs een leenrechtelijk *ius commune*, dat werd opgetekend in het *Libri Feudorum*. Dit werd toegevoegd aan de middeleeuwse handschriften van het *Corpus Iuris Civilis*.

Renovatio imperii

Er ontstond sinds het begin van de negende eeuw een **verzet** tegen de **rechtsversplintering** die voortkwam uit het personaliteitsbeginsel en het gewoonterecht. Karel de Grote besloot tot de optekening van de volksrechten van verschillende volkeren, maar deze waren toen al aan het uitsterven. Een eeuw later rees dan ook niet de vraag welk volksrecht moest worden verheven tot algemeen rijksrecht, maar welk gewoonterecht het belangrijkste was. Echter, het gewoonterecht bestreek nooit alle terreinen van het recht. Er kwam eigenlijk maar één recht in aanmerking: het Romeinse recht. Het **Romeins recht** werd niet alleen vanwege zijn **aanvullende werking** als het gemene recht beschouwd, maar dit kwam ook doordat de opvolgers van Karel de Grote zichzelf zagen als opvolgers van de Romeinse keizers. Het Romeinse recht was dus al het Italiaanse *ius commune* en zou door toedoen van **Irnerius** het Europese *ius commune* worden.

Het Romeinse recht en zijn glossatoren

Irnerius

Irnerius was de eerste sinds lange tijd die onderwijs gaf in het Romeinse recht. Het is nooit geheel in de vergetelheid geraakt, maar Irnerius was de eerste die les gaf uit het gehele *Corpus Iuris* (inclusief de Digesten). De Digesten, die geheel vergeten waren, zijn het eigenlijke hart van Justinianus' codificatie. De reden dat zij vergeten waren, is waarschijnlijk dat zij moeilijk te lezen waren voor middeleeuwse juristen en bovendien was er geen praktische behoefte om de Digesten toe te passen. De **wederopleving** van de **Digesten** in de elfde eeuw kwam voort uit praktische noodzaak. Er vond namelijk een wederopleving van de handel plaats in Italië, hetgeen vroeg om een rechtstelsel en nieuwe rechtsfiguren.

Bologna

Doordat Irnerius het Corpus Iuris bestudeerde en ondervond hoe omvangrijk dit werk was, ontstond een geheel nieuwe **beroepsopleiding** waarin enkel aandacht besteed werd aan het Corpus Iuris. Er kwamen studenten uit heel Europa naar **Bologna** om deze studie te beoefenen. De studenten, geheel rechteloos in de vreemde stad, sloten zich aan bij de vereniging van studenten, die de basis van de universiteit van Bologna zou worden. De studentenvereniging had de hoogleraren in dienst en schreef het lesprogramma voor. Zo werd de eerste moderne **universiteit** van West-Europa een product van het initiatief van studenten. Omdat studenten overal gegijzeld konden worden voor schulden die hun landgenoten nog moesten betalen (het **recht van represaille**) en het onaantrekkelijk werd voor studenten om naar Bologna te trekken, werd de *Authentica Habita* van **keizer Frederik I Barbarossa** ingevoerd. Deze verbood represailles tegen zowel studenten als hoogleraren.

Glossen en glossatoren

De onderwijsmethode van de eerste juridische hoogleraren bestond hoofdzakelijk uit de uitleg van de moeilijke woorden die in het *Corpus Iuris* voorkwamen. Een verklaring van een moeilijk woord heet in het Latijn een **glossa** (kanttekening) en daarom werden de eerste onderwijzers in het Romeins recht **glossatoren** genoemd. De **glossen van Irnerius** en zijn opvolgers werden door de studenten in hun exemplaren van het *Corpus Iuris* bijgeschreven. De geglosseerde teksten werden overgenomen en voorzien van nieuwe glossen.

Het gezag van de glosse

De glossen bevatten ook **verwijzingen** naar andere plaatsen in het *Corpus Iuris Civilis* en er werden algemene regels afgeleid uit de Digesten die in de glossen werden opgenomen. Zo begon het **glossenapparaat** de tekst van het *Corpus Iuris* zelf te overwoekeren. De glossatoren waren van opvatting dat niet het gehele *Corpus Iuris* in de 'moderne' tijd kracht van wet had. Een groot aantal bepalingen was namelijk geschreven met het oog op typisch Romeinse verhoudingen (bijvoorbeeld het staatsrecht uit de Romeinse tijd). Wanneer een tekst ongeglosseerd bleef, was het duidelijk dat deze in de rechtspraktijk geen gelding had. Nadat **Accursius** zijn standaardeditie van de glosse had vervaardigd, legitimeerde de glosse het gezag van het *Corpus Iuris*. Echter, de glosse zelf was geen wettekst, dit was het *Corpus Iuris*. Toch keken veel juristen in de glossen, omdat deze ook een **interpretatie van de wet** gaven.

Accursius en de Glossa Ordinaria

Het glosseren van de tekst van het *Corpus Iuris* was geen overheidsaangelegenheid, maar een **privéaangelegenheid**. De opgenomen glossen verschilden dus per handschrift. Dit zorgde voor veel verwarring, waardoor er behoefte kwam aan een standaardeditie van het *Corpus Iuris* met bijbehorende glossen. De Bolognese hoogleraar **Accursius** vervaardigde dit werk. Zijn editie was een groot succes en werd de **standaardglosse** (*Glosse Ordinaria*).

Azo en de Summa

Naast de standaardglosse ontstonden er ook samenvattingen van onderdelen van het *Corpus Iuris*, welke gemaakt werden door juristen om samenhang te brengen in de massa aan glossen. Deze *summae* werden een zelfstandig literatuurgenre, waarmee de basis werd gelegd voor het juridische handboek. De *Summa Codicis* van de hoogleraar **Azo** is de belangrijkste *summa*.

De *Summa Codicis* is eeuwenlang het handboek voor het Romeinse recht geweest. Dit handboek kwam voort uit irritatie over de onderwijsmethode. Studenten hadden volgens hem behoefte aan samenvattende beschouwingen waarin het recht op meer systematische wijze uiteen werd gezet. De **Glossa van Accursius** kan dan ook worden gezien als de afsluiting van het werk van de glossatoren, en de **Summa van Azo** als het begin van de periode van juridisch commentaar op deelgebieden van het recht. Echter, de glossatoren verwaarloosden ook onderdelen van het toenmaals geldende recht, die niet tot het *Corpus Iuris* behoorden. Hieronder valt bijvoorbeeld het *leenrecht*, maar ook het *canonieke recht* dat in geheel West-Europa onmiddellijk van toepassing was. De verwaarlozing hiervan heeft geleid tot de oprichting van een tweede juridische faculteit waarin de bestudering van het canonieke recht centraal stond.

Statuten en commentatoren

In Italië ontstond een nieuwe richting binnen het Romeinse recht die sterk georiënteerd was op de rechtspraktijk: de **mos italicus**. Zij ontwikkelden een nieuwe juridische deeldiscipline, het **internationaal privaatrecht**. Dit kwam als reactie op het feit dat niet alleen het regionale gewoonterecht, maar ook het recht van steden sterk van het Romeinse recht afweek.

Steden en statuten

In tegenstelling tot de Romeinse steden in de rest van Europa, waren de steden in Italië altijd intact gebleven. Deze hadden in de Romeinse tijd autonomie, maar hier kwam in de Germaanse tijd verandering in toen ambtenaren het gezag uitoefenden. Echter, de Noord- en Midden-Italiaanse steden maakten zich hiervan los. De staatsinrichting van de steden was meestal gevormd naar het model van de Romeinse republiek: er waren twee jaarlijks gekozen 'consuls', die samen met de volksvergadering wetten (**statuten**) konden maken. Dit was geen gewoonterecht, maar **positief recht**: het vond zijn grondslag in de uitdrukkelijke **wilsverklaring** van het volk.

Bartolus en het internationaal privaatrecht

In Italië werd de grondslag gelegd voor een geheel nieuwe tak van de rechtswetenschap, namelijk het **internationaal privaatrecht** (hierna: het **IPR**). Dit houdt in dat het rechtsregels gaf, die aangaven welk recht de voorkeur moest hebben wanneer men de keus had uit verschillende rechtssystemen. **Bartolus van Sassoferrato** erkende dat veel zaken niet in Justinianus' wetboek waren geregeld, maar hij vond wel dat de regels van het IPR op het Corpus Iuris Civilis moesten zijn gebaseerd. Hij nam daarop een voorziening uit de Codex Justinianus en baseerde op de glosse hiervan een verhandeling waarin enkele beginselen van het internationaal privaatrecht zijn opgenomen.

De commentatoren en de 'mos italicus'

Hoewel het Corpus Iuris geen IPR kende, stond de verhandeling van Bartolus vol met verwijzingen hiernaar. De Corpus Iuris werd zo ruim geïnterpreteerd dat zij ook op totaal andere zaken van toepassing was. Dit wordt de **mos italicus** genoemd: het toepassen van het Corpus Iuris in de moderne praktijk. Bartolus werd de belichaming van deze school. Overal werd nu onderwezen aan de hand van de glossen én Bartolus. Deze **ruime interpretatie** van de Romeinse wetgeving kwam voort uit een pure noodzaak om deze in de praktijk toe te kunnen passen.

Canoniek recht

De kerk en haar rechtsbronnenleer

De **rooms-katholieke kerk** was ooit de enige universele kerk waar de gehele westelijke christenheid toe behoorde. Dit betekende dat de regels die de katholieke kerk aan zichzelf en haar lidmaten stelde in beginsel **universeel** van aard waren: zij golden voor iedereen, ongeacht stand, nationaliteit of ras. Het middeleeuwse kerkelijke recht heeft enkel en alleen door zijn universaliteit een grote invloed uitgeoefend op het toenmalige niet-kerkelijke recht. Er was in de middeleeuwen geen strikt onderscheid tussen juridische, morele en religieuze normen. Voor de middeleeuwse mens sprak het voor zich dat de in het Heilige Schrift opgeschreven normen juridisch even relevant waren als de normen die waren beschreven in het Corpus Iuris Civilis of in het gewoonrecht.

Het **kerkelijke recht** werd niet tot goddelijk recht gerekend. Het was niet van goddelijke oorsprong, maar was door mensen opgesteld. Kerkelijke regels werden aangeduid als **canones**. Hiervan is het begrip 'canoniek' recht afgeleid. In de **canones** stonden vooral **disciplinaire maatregelen** (zo waren bijvoorbeeld regels omtrent de wedertoelating tot de kerk van personen die het geloof hadden afgezworen in de **canones** opgenomen). Verder werd er in de **canones** veel aandacht besteed aan de regels die de **bestuurlijke organisatie van de kerk** zelf betroffen.

Gratianus en het Decretum

De kerk maakte geen officiële verzamelingen van haar recht. Daarom ontstonden verschillende privé-verzamelingen waarin werd geprobeerd de **canones** op enigszins overzichtelijke wijze bijeen te brengen. Omstreeks 1140 werd door de monnik **Gratianus** een dergelijke privéverzameling gepubliceerd, de **Concordia discordantium canonum** (harmonisering van de niet met elkaar in overeenstemming zijnde regels). Gratianus voorzag de rechtsregels en pauselijke beslissingen tevens van commentaar. Het boek, het **Decretum** genaamd, werd dan ook voornamelijk gebruikt als **studieboek**. Het Decretum is dus **geen codificatie** en ook nooit zo bedoeld geweest of als zodanig erkend.

Het gevolg van het verschijnen van het Decretum was dat het onderwijs in het canonieke recht zich losmaakte van de theologie en dat er een **tweede juridische faculteit** ontstond. De onderwijsmethode binnen de **canoniekrechtelijke faculteit** was ongeveer hetzelfde als die binnen de Romeinsrechtelijke faculteit. Er werd lesgegeven aan de hand van het Decretum en deze werd ook van glossen voorzien. De standaardglosse hiervan kwam overigens eerder voor het canonieke recht: deze werd reeds in 1120 door **Johannes Teutonicus** vervaardigd.

Paus en keizer

De elfde en twaalfde eeuw kenden een **groot politiek conflict**: het conflict tussen de keizer en de paus om het hoogste gezag. Dit conflict ontstond in **de kerstnacht van 800** toen paus Leo III Karel de Grote kroonde tot keizer. Deze handeling symboliseerde namelijk dat het geestelijk gezag (de paus) hoger stond dan het wereldlijk gezag (de keizer). De paus kroont immers de keizer. Het conflict kwam tot uiting in de kwestie over de bisschopsbenoeringen. Tussen 600 en 1100 gebeurde dit door de wereldlijke heersers. Dit had twee oorzaken.

Ten eerste lieten de keizers zich bij het bestuur van hun gebieden bijstaan door bisschoppen, omdat alleen zij voldoende kennis, ervaring en ontwikkeling bezaten om hoge bestuurlijke functies te bekleden. Dit bracht met zich mee dat de keizers het belangrijk vonden invloed uit te kunnen oefenen op de keuze van deze bisschoppen. Ook gaven de vorsten grote landerijen aan bisschoppen om zo een tegenwicht te kunnen bieden aan de macht van hertogen en graven. Het op deze manier in bedwang houden van de feodale baronnen, was alleen mogelijk wanneer de geestelijken loyaal waren aan de vorst die hen rijkelijk had beloond. Ook dit maakte de **bisschopsbenoeming** dus van groot (politiek) belang voor de vorsten.

Echter, de kerk vond dat bisschopsbenoeming geen zaak was voor het wereldlijk gezag en begon de bisschopsbenoeringen voor zichzelf op te eisen. De keizer heeft zich hier krachtig tegen verzet. Uiteindelijk ging het om de vraag wie het hoogste gezag had; de keizer of de paus. Het conflict werd tot het uiterste gedreven door paus Gregorius VII. Hij publiceerde in 1075 een politiek manifest (***Dictatus Papae***), waarin *absolutie suprematie* van de paus wordt verkondigd.

Twee jaar na het manifest bereikte het conflict zijn hoogtepunt toen keizer Hendrik IV de paus moest smeken de excommunicatie die Gregorius over hem had uitgesproken ongedaan te maken. De strijd om de bisschoppen werd in 1122 bijgelegd door het **Concordaat van Worms**, maar aan de machtsstrijd kwam geen einde. Beide partijen lieten zich in het conflict verzekeren van juridische steun. De keizer zocht steun van **legisten**: de meesters van het keizerlijke, Romeinse, recht. De paus zocht steun bij de **decretisten** (zij behandelden het *Decretum*). Volgens het *Decretum* gold het canonieke recht boven het Romeinse recht, het recht van de keizer. Dit gebeurde dan ook in de eigen kerkelijke gerechtshoven.

De eigen jurisdictie van de kerk

Veel zaken die nu tot het wereldlijke recht behoren, behoorden in de middeleeuwen tot het canonieke recht en daarmee tot de competentie van de **kerkelijke rechtbanken**. Hiertoe behoren vooral onderdelen van het personen- en familierecht. Ook waren de kerkelijke rechtbanken bevoegd kennis te nemen van alle zaken waarbij een geestelijke was betrokken en zij pasten dan canoniek recht toe. In geval van **leemtes** in het canonieke recht werd soms ook het Romeins recht gebruikt, maar wanneer dit niet tot billijke resultaten leidde, werd het **natuurrecht** toegepast.

Canoniek recht en Romeins recht

De kerkelijke rechtbanken pasten in **conflictsituaties** tussen canoniek en Romeins recht het **canonieke recht** toe. Hoewel er sprake is geweest van onenigheid over de kwestie, ging over het algemeen ook in de wereldlijke rechtbanken het canonieke recht vóór het Romeinse recht in geval van conflict. Het canonieke recht was in de middeleeuwen van het grootste belang: het introduceerde nieuw recht en had een groot moreel gezag. Hierdoor kwam het dat ook de studie van het canonieke recht populair werd en dat veel studenten in beide vakken afstudeerden. Daarom spreken we nu nog steeds van **rechten studeren**.

Canoniek recht en gewoonterecht

Het canonieke recht is met name van belang geweest voor zijn **rechtsbronnenleer**. Het Romeinse recht kende na het ontstaan van de *Corpus Iuris* nog twee rechtsbronnen: het **wettenrecht** en het **gewoonterecht**. Het laatste was voor Justinianus van secundair belang en was alleen van kracht wanneer de wet niet sprak. In de middeleeuwen was het gewoonterecht echter de primaire rechtsbron, het *Corpus Iuris* werd alleen gebruikt om dit aan te vullen.

De vraag rees wanneer een gebruik kon worden aangemerkt als gewoonterecht. Hierover zei het *Corpus Iuris* dat er sprake moest zijn van **langdurig gebruik** en **instemming** van de gebruikers. Het gewoonterecht had dus een grote rol, maar de kerk wilde hier een eind aan maken. Het canonieke recht introduceerde de regel dat een **slechte gewoonte geen recht maakt**: 'de rede prevaleert boven een slechte gewoonte'. Door de rede op deze manier boven de gewoonte te plaatsen, onderstreepte het canonieke recht het belang van het **natuurrecht** als primaire rechtsbron. Deze regel werd overal overgenomen, ook buiten de kerkelijke rechtbanken. Het gewoonterecht was vanaf dat moment slechts nog van kracht wanneer een gewoonte als billijk werd beschouwd.

Het uiteindelijke oordeel of een regel van gewoonterecht van kracht was, lag dus bij de rechter. Op het West-Europese continent bevorderde de regel de ontvangst van het Romeinse recht, aangezien dit als de **ratio scripta** (belichaming van de juridische rede) werd gezien. Ook doordat de canonieke juristen Romeins recht als subsidiair recht hanteerden, werd het gezag van het Romeinse recht in Europa steeds meer bevorderd.

Corpus Iuris Canonici

Het *Decretum* van **Gratianus** is geen wetboek, maar een privéverzameling van canoniekrechtelijke rechtsbronnen. Het is **niet exclusief** en dus ook geen codificatie. In 1234 gaf paus Gregorius IX de opdracht een bloemlezing te maken uit verschillende verzamelingen van decreten. Dit werd ook wel **Liber Extra** genoemd. Deze verzameling vertoonde wel alle kenmerken van een codificatie.

Het *Liber Extra* was exclusief, want alle kerkrechtelijke rechtsbronnen die niet in de verzameling van Gregorius waren opgenomen, verloren hun rechtskracht. Dit gold ook voor de in 1298 uitgevaardigde decretalenverzameling van paus Bonifacius VIII. Deze gold als aanvulling op het werk van Gregorius en werd aangeduid als *Liber Sextus* (het zesde boek). Echter, het gold niet voor de *Clementinen* uit 1317: een verzameling van paus Clemens V. Deze was niet exclusief, omdat de niet opgenomen decretalen hun rechtskracht bleven houden. Aan het einde van de 15e eeuw kwamen nog twee privé-verzamelingen tot stand: de **Extravaganten**. Deze vormen samen met de *Clementinen*, de *Liber Sextus*, de Decretalen van Gregorius IX en het *Decretum* van Gratianus, het **Corpus Iuris Canonici**.

Revolutie, restauratie en codificatie*Italië en de Verlichting*

Aan de vooravond van de **Franse Revolutie** was Italië nog altijd staatkundig verdeeld en bestond er een verschil in recht van plaats tot plaats. Het **Romeinse recht** had wel gemeenschappelijke geldingskracht als het *ius commune*, dat van toepassing was wanneer lokale statuten of costumen geen afwijkende *lex specialis* bevatten.

Het Romeinse recht werd in grote lijnen nog steeds onderwezen op de wijze van de Bartolisten, waardoor interpretatie na interpretatie volgde en het *Corpus Iuris* bedolven werd. Tijdens de **Verlichting** ontstond vervolgens een grote afkeer van het Romeinse recht.

Cesare Beccaria

Vele *philosophes* van de Verlichting vonden dat het Romeinse recht datgene symboliseerde wat zij verafschuwden. Ten eerste was het een rechtsbron die in een geleerde, en dus voor weinigen toegankelijke taal was geschreven en daarnaast werd het onderwezen door geleerden die gebruik maakten van **interpretatiemethoden** die voor de leek enorm geforceerd overkwamen. Tenslotte had de rechtspraktijk hier volgens hen ook nog eens voordeel van ten koste van de justitiabelen. Omdat hierbij de absolutistische teneur van het Romeinse recht kwam, verwierpen Verlichte denkers het Romeinse recht en gingen zij het **natuurrecht herwaarderen**. Het vernieuwen van het recht gebeurde vooral op strafrechtelijk gebied. Dit kwam doordat het falen van het *ancien régime*, wat vooral in het strafrecht merkbaar was. In 1764 verscheen een boekje dat was geschreven door **Cesare Beccaria**.

Het boekje, genaamd **Misdaden en straffen**, bevatte de fundamenteën van het strafrecht. Door het hierin terug te vinden legaliteitsbeginsel (de gedachte dat alleen op grond van wetten, zonder terugwerkende kracht, gestraft kan worden), werd impliciet de noodzaak van een codificatie van het strafrecht uitgesproken. Ook was er argwaan tegenover het interpreteren van de wet door rechters in te lezen, hetgeen dan ook door Beccaria verboden werd. Het boekje werd het belangrijkste product van de Italiaanse Verlichting en heeft bijgedragen aan de bevordering van codificatie in zijn algemeenheid.

Napoleon en Italië

Napoleon won de Franse oorlogen die voor een groot deel in Italië plaatsvonden. Hij verdeelde Italië in twee delen (Italië en Napels) en voerde overal één burgerlijke wetgeving in: de **Code Civil**, ook wel *Code Napoleon* genoemd. Na de val van Napoleon werd Italië opnieuw een verzameling van vorstendommen, maar bleef de Code Civil grotendeels gehandhaafd.

Italia farà da se

In 1860 werd de eenwording van Italië een feit door inspanningen van **Giuseppe Garibaldi** in het Zuiden en Camillo Benso di Cavour in het Noorden. In 1861 werd Victor Emanuel koning en werd Florence de hoofdstad, omdat Rome nog werd geregeerd door de paus. Hier werd in 1865 het nieuwe Italiaanse burgerlijke wetboek uitgevaardigd. Het nieuwe wetboek bouwde voort op de Franse **Code Civil**.

Benito Mussolini en de 'Era fascista'

In 1922 kwam **Mussolini** aan de macht. Voor de beweging moest een ideologische grondslag worden gezocht, die werd gevonden in het idee van de **corporatieve staat**. Dit houdt in dat het politieke bedrijf op economische grondslag moest worden bedreven. Boven alle economische belangengroeperingen moest de staat staan: alle belangen waren ondergeschikt aan het **staatsbelang**. Dit hield in dat alle privaatrechtelijke rechtsbetrekkingen (zoals de arbeidsovereenkomst of de ouderlijke macht) onderworpen werden aan een toetsing aan het staatsbelang. Er kwam een roep om de herziening van de civielrechtelijke codificatie, waar ook los van de ideologische veranderingen behoefte aan was.

Codice civile Italiano

Al tijdens de Eerste Wereldoorlog bestond er in Italië en Frankrijk een commissie die beiden streefden naar de **unificatie** van het **Italiaanse en Franse privaatrecht**. In 1928 publiceerden de commissies hun ontwerp voor een gemeenschappelijk Frans-Italiaans verbintenissenrecht en overeenkomstenrecht. Echter, in Italië was ondertussen een commissie belast met het vervaardigen van een geheel nieuw Burgerlijk Wetboek. Het **fascisme** kreeg in dit wetboek een grote invloed, waardoor dit werd ontsierd door enkele corporatistische en racistische bepalingen. Los van deze bepalingen, die na de oorlog zijn verwijderd, is het Italiaanse wetboek technisch uitmuntend. Dit is mede te danken aan de medewerking van een groot aantal Italiaanse beoefenaars van het Romeinse recht.

Slim Samengevat!

- In 554 beval Justinianus dat zijn wetten in Italië van kracht zouden zijn. Na zijn poging om het Romeinse Rijk te herstellen en Italië te heroveren van de Gothen, werden de Justiniaanse wetboeken formeel in Italië ingevoerd. Deze invoering had aanzienlijke invloed op de juridische traditie in West-Europa.
- De komst van de **Langobarden** leidde tot het afnemen van de effectiviteit van Justinianus' wetgeving in Italië. De Langobarden hielden zich vooral bezig met hun eigen rechtssysteem en hanteerden het **personaliteitsbeginsel** (je eigen herkomst) in plaats van het **territorialiteitsbeginsel** (volg wetten van het territorium waar je in bevindt), wat leidde tot een fragmentatie van rechten.
- Het **leenstelsel** ontwikkelde zich na de ineenstorting van het Romeinse Rijk. Boeren en krijgers sloten een eed van trouw (*commendatio*) aan heersers in ruil voor bescherming en land. Dit stelsel droeg bij aan de fragmentatie van de staatsstructuur.
- Het **canonieke recht** van de katholieke kerk werd een belangrijke rechtsbron en oefende invloed uit op het niet-kerkelijke recht. Er ontstond een machtsstrijd tussen de paus en de keizer, met verschillende juridische benaderingen en steun van legisten en decretisten.
- De *Concordia Discordantium Canonum* van **Gratianus** en andere decreten vormden de basis voor het Corpus Iuris Canonici, een verzameling van canoniek recht die invloed had op de rechtspraktijk en rechtsbronnenleer.
- Italiaanse steden behielden hun autonomie en stelden hun eigen wetten (statuten) op. Dit verschilde van het Romeinse recht en de *mos italicus* benadering paste de Romeinse wetgeving ruim toe op moderne kwesties.
- In Italië ontwikkelde zich het **internationaal privaatrecht** (IPR) als antwoord op afwijkende rechten van steden en regio's. Bartolus van Sassoferrato en anderen formuleerden regels voor het kiezen van het toepasselijke recht in verschillende situaties. Dit werd ook wel het *Mos Italicus* genoemd en bevatte veel verwijzingen naar het *Corpus Iuris*.
- Tijdens de Italiaanse Verlichting werden juridische hervormingen geïnitieerd om het rechtssysteem te moderniseren. Het Romeinse recht werd gezien als verouderd en paste niet meer bij de Verlichte wijze van denken. **Cesare Beccaria** schreef in reactie hierop '**Misdaad en Straffen**' en de **Code Civil** van **Napoleon** werd ingevoerd.

GOED VOORBEREIDEN OP JE RECHTEN TENTAMENS? **STUDEER MET SLIM!**

**DIGITAAL GRATIS STUDEREN:
GEEN PAPIER? GEEN KOSTEN.**

**GEBRUIK NU KOSTELOOS ONZE SAMENVATTINGEN,
FLASHCARDS EN OEFENVRAGEN IN DE APP. CHILL!**

Scan de QR-code om dit blok gratis je vakken te volgen!

Hoofdstuk 5: Frankrijk

Dit hoofdstuk is een samenvatting van hoofdstuk 5 van J.H.A. Lokin en W.J. Zwolve, Hoofdstukken uit de Europese codificatiegeschiedenis, Den Haag: Boom Juridisch, 2020.

Keizer en koning

Na de val van het West-Romeinse Rijk in **476** veranderde er niet veel aan de rechtstoestand van de bewoners van het huidige Franse grondgebied. In theorie bleef het Romeinse Rijk intact. Daarnaast gold het **personaliteitsbeginsel**, waardoor naar het eigen recht geleefd kon worden. Met name in het zuiden van Frankrijk bleef het Romeinse recht van toepassing voor de bevolking. Deze Romeinse wetgeving bestond uit *leges* en *ius*, zoals deze tot aan de wetgeving van Justinianus overal in het rijk golden. De *leges* of constituties waren afkomstig uit de Codices Gregorianus, Hermogenianus en Theodosianus en voor de toepassing van het *ius* gold de *lex citandi*.

Alarik II, koning der Visigothen, liet dit voor-Justiniaanse recht optekenen in de *Lex Romana Visigothorum*, ook wel *Breviarium Alaricianum* genoemd. De *leges* en het *ius* die hierin zijn opgenomen, werden voorzien van **interpretaties** waarin de wettekst werd uitgelegd in eenvoudige bewoordingen. Het *Breviarium* bevatte dus een **officiële wetsuitleg**, waardoor het gezag van de interpretatie even groot was als die van de wet zelf. Alarik stelde verder dat alleen in het *Breviarium* opgenomen teksten aan de rechter konden worden voorgelegd, wat inhoudt dat de wettekst **exclusief** was. Met de dood van Alarik ging het Visigothenrijk ten onder, maar het *Breviarium* niet. Dit gebeurde ook niet door de codificatie van Justinianus, omdat Frankrijk nooit door hem veroverd was.

In **768** werd **Karel de Grote** Koning der Franken en liet zich vanaf **het jaar 800** heerser over het Romeinse Rijk en koning der Franken en Langobarden noemen. Met tegenzin moest de Oost-Romeinse keizer het gezag van zijn westelijke tegenhanger erkennen. Hij liet zich voortaan wel 'keizer der Romeinen' noemen, in plaats van eenvoudigweg 'keizer'. Hoewel hij zichzelf zag als opvolger van de Romeinse keizers, voelde Karel zich in de eerste plaats een Germanenvorst. Dit is terug te zien in de verdeling van het rijk door de vorst als het ware zijn privé-eigendom. In de Romeinse rechtsopvatting was het **imperium ondeelbaar**, maar dit concept was bij Karel niet bekend. Zijn rijk werd dan ook verdeeld tussen de drie kleinzonen van Karel bij het **Verdrag van Verdun in 843**. Het oostelijke deel, Oost-Francië, ontwikkelde zich tot het *Sacrum Romanum Imperium* (*das Heilige Römische Reich*).

De koning als keizer in zijn koninkrijk

Tot 987, toen **Hugo Capet** aan de macht kwam, regeerden de afstammelingen van Karel de Grote in West-Francië, dat tot Frankrijk zou uitgroeien. Overal in Europa brokkelde het centrale gezag af door de **feodalisering**. In moderne juridische termen valt de feodalisering te omschrijven als het binnendringen van het privaatrecht in de invloedssfeer van het publiekrecht. Door het erfelijk worden van de leengoederen vond een algehele privatisering van de maatschappij plaats. Als gevolg hiervan kon men bijvoorbeeld de jurisdictie (rechtsprekende bevoegdheid) over een bepaalde streek kopen, in pand nemen of door vererving verkrijgen. Hierdoor deelde de staat zich op in talloze kleine staatjes.

De **verbroekeling van de maatschappij** vond ook plaats op juridisch gebied. Rechtsregels werden niet toegepast omdat zij het gezag genoten van een koning of keizer, maar omdat zij voor lange tijd waren toegepast. De wet werd een gewoonte (**coutume**). De gewoonte ontleent haar rechtskracht aan het feit dat zij al lange tijd toegepast is, en aan de algemene opvatting dat zij ook behoort te worden toegepast. De gewoonten namen van plaats tot plaats verschillende gedaanten aan en het personaliteitsbeginsel werd ondermijnd. Zo werden in het Noorden van Frankrijk 600 verschillende versies van het gewoonterecht toegepast (*Coutume de la Bretagne*, *Coutume de Paris*, *Coutume de Normandie*) en in het Zuiden het uniforme Romeinse recht. Ook dit Romeinse recht gold volgens de Franse koningen als gewoonte. Dit omdat de keizerstitel naar de oosterburen was gegaan en zij geassocieerd wilden worden met keizerlijk Romeins recht.

Dit zou immers kunnen worden uitgelegd als een impliciete erkenning van de universele pretenties van *römische Kaiser*. In de twaalfde en dertiende eeuw, toen deze pretenties het hardst werden verkondigd, werden er pogingen gedaan het Romeins recht terug te dringen. In 1219 werd het onderwijs in het Romeins recht verboden aan de pauselijke universiteit van Parijs, Sorbonne. In de **Ordonnantie van 1312** is dit verbod nog eens bekrachtigd door de Franse koning Philippe le Bel. In deze ordonnantie was terug te lezen dat in Frankrijk de gewoonte geldt en niet het *ius scriptum* (Romeins recht). In de streken waar men het Romeins recht gebruikte (*pays de droit écrit*), ontleende het Romeins recht haar gelding aan het feit dat het als gewoonterecht was erkend.

Over de **soevereiniteit** van de Franse koning en zijn **onafhankelijkheid** van het Romeins-Duitse keizerrijk bestond in de middeleeuwen veel onenigheid. Er werden teksten uit bestaande wetteksten gehaald die moesten bewijzen dat de Franse koning onder de Duitse keizer viel. Echter, er werd door de dertiende-eeuwse jurist Jean de Blanot een tekst gevonden waaruit volgens hem bleek dat de Franse koning als keizer moest worden gezien in zijn koninkrijk. Alle teksten die betrekking hadden op de keizer, werden vanaf dat moment ook toegepast op de koning. Twee teksten versterkten de macht van de koning enorm, namelijk:

- D. 1,4,1 pr.: "Wat den vorst behaagt, heeft kracht van wet";
- D. 1,3,31: "De vorst is aan de wetten niet gebonden: de vorst staat boven de wet".

De eerste tekst heeft ervoor gezorgd dat naast de gewoonte ook de **koninklijke wet** een **formele bron van recht** werd. Het tweede werd gebruikt als theoretische rechtvaardiging van het koninklijke streven naar absolute macht. De door de koningen opgetekende Ordonnanties, die hebben geleid tot een schriftelijke vastlegging van de *coutumes*, mogen niet worden gezien als een codificatie. Zij bleven hun gezag namelijk ontleen aan het door de rechter erkende gebruik, en niet aan de met autoriteit beklede optekening. De geschreven tekst is declaratoir. Het beschrijft de rechtstoestand die op dat moment bestaat. De optekening van de Franse *coutumes* bracht aan de ene kant een halt toe aan de invloed van het Romeinse recht, maar heeft aan de andere kant de unificatie van het recht verhinderd. De *Coutume de Paris* ontwikkelde zich meer en meer tot het gemene recht. De gewoonterecht-specialist van Frankrijk, François Bourjon, vond dat de *Coutume de Paris* hier geschikt voor was. Hij vormde samen met Jean Domat en Robert Joseph Pothier het **triumviraat**, dat de samenstellers van de Code Civil zou inspireren. De **Romeinsrechtelijke** invloed op de Code kan worden toegeschreven aan Pothier, de **natuurrechtelijke** aan Domat en de **gewoonterechtelijke** aan Bourjon.

De parlementen (gerechtshoven)

De Franse koningen werden in hun absolutistische neigingen **tegengewerkt** door het zelfstandige optreden van de gerechtshoven (de **parlementen**), en voornamelijk door het 'Parlement de Paris'. Het **Hof** van de Franse koning (*curia regis*) bestond uit de geestelijkheid en de adel, en had onder andere als taak het beoefenen van de rechtspraak. In 1239 werd de *curia* voor het eerst *pallamentum* genoemd en niet lang daarna werd *parlamentum* de technische term voor het Hof van de koning dat in zijn naam recht sprak. Op den duur kregen zij een vaste plaats in Parijs en een vaste zittingsperiode van Allerheiligen tot Pinksteren.

Aan het eind van de dertiende eeuw gingen beroepsjuristen deel van het *parlamentum* uitmaken. Zij waren geleerd in het Romeinse en canonieke recht. Zij werden door de koning met argwaan bekeken en op 7 januari 1277 verbood koning Philippe III (de Stoute) aan de advocaten van het Parlement van Parijs zich op het Romeinse recht te beroepen daar waar **costumier recht** bestond. Het Parlement van Parijs sprak dus recht naar de *Coutume de Paris*. Het was niet veel anders aan de provinciale parlementen, die aan de hoven van de hertogen waren ontstaan. Ook zij putten het recht uit de *coutumes* van hun streek. Dit bekende voor de *pays de droit écrit* dat zij recht spraken naar de bepalingen van Romeins recht.

De parlementen hebben zich niet beperkt tot hun rechtsprekende taak. De koning stond aan de parlementen namelijk een deel van zijn wetgevende macht af. Het parlement kon **maatregelen** uitvaardigen die golden voor alle inwoners binnen hun jurisdictie. Deze wetten van de parlementen werden in de vorm van een rechterlijke uitspraak gegeven en werden *arrêts de règlement* genoemd. Sommige van deze **arresten** zijn in een artikel van de *Code Civil* opgenomen.

Ieder **parlement** was in zijn rechtsgebied soeverein; men kon niet in beroep gaan bij een hogere rechterlijke instelling. Door deze soevereiniteit en de combinatie van wetgevende en rechtsprekende bevoegdheden, werden de parlementen een **zelfstandige macht** in het koninkrijk die zich vaak tegenover de koning opstelden. De rechters vergeleken zichzelf met de senatoren uit het oude Rome, met wie zij inderdaad een aantal bevoegdheden gemeen hadden. Zij hadden ook de mogelijkheid **algemene regels uit te vaardigen**. Daarnaast werd een koninklijke wet voorgelezen in het parlement, zoals een keizerlijke wet ooit werd voorgelezen in de Senaat. De koninklijke wet verkreeg rechtskracht na inschrijving in de parlementaire registers. Dit *droit d'enregistrement* was een belangrijk rechtsmiddel voor de parlementen, zeker in combinatie met het *droit de remontrance*. Dit laatste hield in dat de parlementen het recht hadden kritische op- en aanmerkingen te leveren bij koninklijke wetsvoorstellen en zo nodig de inschrijving te weigeren.

Met name in Parijs kon een **machtsstrijd** tussen vorst en parlement niet uitblijven. Louis XIV ontnam aan de parlementen bijvoorbeeld het *droit de remontrance*. Lodewijk XV beroofde de parlementen in 1771 zelfs van alle macht. Beide keren werd de macht van de parlementen hersteld. Daarop schafte Lodewijk XVI in 1788 opnieuw de *droit de remontrance* af, maar deze maatregel werd gedwongen opgeschort tot de uitzonderlijke samenkomst (de eerste sinds 175 jaar) van de Staten-Generaal. Deze vond plaats op 5 mei 1789 en zette een ontwikkeling aan die zou leiden tot de ondergang van zowel de parlementen als de koning.

'Mos gallicus' tegenover 'mos italicus'

Zoals beschreven gebruikte de Franse koning aan de ene kant het Romeinse recht als theoretische grondslag voor zijn macht, maar wilde hij niets weten van de rol van het Romeinse recht als het *ius commune* van Frankrijk. Dit was immers het recht van de Roomse keizer. Daarom gaf hij de voorkeur aan de *Coutume de Paris* als *droit commune* van Frankrijk. Toch was er **geen sprake van een gewoonterechtelijk common law**. In de *pays de droit écrit* bleef het Romeins recht gelden en aan bijna alle Franse universiteiten werd lesgegeven uit het *Corpus Iuris Civilis*.

Het Romeinse recht werd wel onderkend door een speciale wijze van bestuderen, die de **mos gallicus** werd genoemd.

De beoefenaren van de *mos gallicus* keken niet naar welke betekenis de wettekst voor het heden kon hebben (zoals de *mos italicus*), maar welke hij in het **verleden** (ten tijde van het opstellen van de wettekst) had gehad. Het verschil tussen de beide *mores* is een **verschil in uitlegging**. De Franse rechtsgeleerden vielen de Italiaanse school der Bartolisten in de kern aan. Zij wezen hen erop dat de teksten waarop hun geleerde commentaren gebaseerd waren, in werkelijkheid anders waren dan dat zij hadden aangenomen.

Immers, de Bartolisten gebruikten de Vulgaat, oftewel de standaardtekst die de glossatoren in Bologna hadden gebruikt. Maar aan het geglosseerde en becommentarieerde *Corpus iuris* was nooit door een wetgever uitdrukkelijk autoriteit verleend. **Tekstveranderingen** waren dus mogelijk. De geleerde verhandelingen van de Bartolisten waren op drijfzand gebouwd, omdat ze niet waren gebaseerd op een exclusief verklaarde tekst. De Fransen wezen de Italianen er steeds weer op dat de oude Romeinen met de tekst iets heel anders hadden bedoeld dan zij en dat zij geen Latijn en Grieks kenden.

In de tijd dat de **Vulgaattekst** van het Romeinse recht werd betwist, werd ook het gezag van het Bijbelse Vulgaat aangetast, waarmee ook het gezag van de kerk werd aangetast. Het vond plaats in de tijd van de eerste gedrukte boeken en de **reformatie**. Vele aanhangers van de *mos gallicus* waren dan ook reformatoisch (protestants). Men begon de Griekse en Hebreeuwse oertekst te bestuderen en onderwierp de Vulgaat aan een fundamentele tekstkritiek. De Bartolisten verweten ondertussen de Franse humanisten een zuiver Latijn ingesteld geleerdenrecht te hebben gecreëerd, dat in de praktijk nutteloos was.

Rechtseenheid en rechtsverscheidenheid

De **parlementen** waren nooit voorstander geweest van een **unificatie** van het recht, omdat zij erg gehecht waren aan de tradities en de gewoontes van hun streek. Een eenheidsrecht zou hun afzonderlijke bestaansrecht aantasten. De koning daarentegen was wel gebaat bij de eenwording van het recht, hoewel hij dit niet wilde bereiken met behulp van het Romeinse recht maar door zijn eigen wetgeving.

Lodewijk XIV zag de rechtseenheid bijvoorbeeld als het sluitstuk van zijn absolutistische koninkrijk. Met behulp van zijn minister Colbert werd het recht gedeeltelijk **gecodificeerd**. In 1667 werd het burgerlijk procesrecht uitgevaardigd, in 1670 strafprocesrecht. In 1673 verscheen het handelsrecht en in 1681 het zeerecht. Deze ordonnances hebben op de betreffende gebieden inderdaad eenheid geschapen: zij waren **exclusief**. Hierdoor waren deze optekeningen niet declaratoir, maar constitutief. Lodewijk XV schiep enige orde op het gebied van het schenkingsrecht en het erfrecht, maar wist ook geen volledige rechtseenheid tot stand te brengen. De tegenstand van de parlementen was te sterk en de **rechtsversnippering** bleef bestaan voor het grootste gedeelte van het civiele recht.

Voltaire en Montesquieu

De invloed van **Voltaire** op de Franse revolutionairen was groot. Hij wilde de wereld verbeteren door alle irrationele elementen uit te bannen. Zijn ideeën en die van zijn geestverwanten vonden weerklank bij de vorsten die het lot van hun onderdanen wilden verbeteren en die daarom **verlichte despoten** genoemd werden. De rechtseenheid die Voltaire als ideaal zag, moest ervoor zorgen dat er een **eind kwam aan het onrecht** dat veroorzaakt werd door rechtsversnippering. Een rechter kon zich immers beroepen op honderd verschillende *coutumes*, zodat er altijd wel een passende rechtsregel was voor een willekeurig gewezen vonnis. Hij beschreef ook de irrationele kenmerken van de bestaande instituten Kerk en staat.

Aan de andere kant werd **Montesquieu** gezien als vertolker van de mening dat de rechtsongelijkheid moest worden beschouwd als de afspiegeling van de rechtsverscheidenheid van het Franse volk. Toch was hij geen conservatieve, maar een **verlichte denker**. Zijn voornaamste werk, *de l'Esprit des Lois*, draait om het inzicht dat de rechtsverscheidenheid het noodzakelijke resultaat is van de verschillen in uiterlijke omstandigheden (bevolkingsdichtheid, klimaat, bodemgesteldheid) waaronder bevolkingsgroepen leven. Het was voor Montesquieu vanzelfsprekend dat in Frankrijk talloze gewoonten bestonden. Zij weerspiegelden de verscheidenheid aan cultuur binnen het Franse koninkrijk. Men moest volgens hem dan ook niet beginnen aan de unificatie van de *coutumes*.

Revolutie

De pogingen om een **codificatie van het privaatrecht** tot stand te brengen, werden versneld door de gebeurtenissen in de **Franse Revolutie**. Lodewijk XVI plande een bijzondere zitting van de Staten-Generaal, die al 175 jaar niet bijeengekomen was. Men was dan ook niet meer op de hoogte van de gebruiken en besloot dat de Eerste Stand (de adel) en de Tweede Stand (de geestelijkheid) elk 300 vertegenwoordigers kregen, en de Derde Stand (de burgerij) 600 vertegenwoordigers zou hebben. Overal werden **Cahiers de doléances** opgesteld, waarin **grievens** en wensen stonden die voorafgaand aan de vergadering naar de koning werden opgestuurd. De *Cahiers* bevatten dikwijls een schreeuw om **unificatie en codificatie van het recht**. Hieronder wordt de revolutietijd ingedeeld in de door verschillende Grondwetten begrensde tijdvakken.

Tijdvak 1: Van een absolute naar een constitutionele monarchie (5 mei 1789 - 1 oktober 1791)

Door de politieke onrust is er in deze periode **geen concrete vooruitgang** geboekt in de pogingen om een codificatie van het privaatrecht te maken. Voorafgaand aan de vergadering bestond er onenigheid over de vraag of de Standen **afzonderlijk** moesten vergaderen en per stand een stem uit moesten brengen, of dat er **gezamenlijk vergaderd** moest worden, waarbij er hoofdelijk gestemd zou worden. De Derde Stand wilde uiteraard het laatste, omdat zij dan voordeel hadden bij de verdubbeling van het aantal vertegenwoordigers. De koning was niet doortastend en toen hij uiteindelijk een besluit had genomen, had de **Derde Stand** zich al afgescheiden. Zij noemden zich de **Constituerende Nationale Vergadering** en hadden het doel om tot een geschreven Grondwet te komen. De koning verzette zich niet tegen dit nieuwe *Assemblée*. Op 4 augustus 1789 werden de feodaliteit en de daaraan verbonden privileges door de vergadering afgeschaft. Voortaan kende Frankrijk alleen nog vrije en gelijkberechtigde burgers. Het beginselprogramma van deze nieuwe burgers werd op 26 augustus aangenomen en had als opschrift '*Verklaring van de Rechten van de Mens en van de Burger*'. De Verklaring kent veel overeenkomsten met de Amerikaanse onafhankelijkheidsverklaring.

Ook de verlangens van de *Cahiers* zijn terug te vinden in de artikelen. Zo omschrijft art. IV de vrijheid, waarvan de wet haar grondslag is. In art. VIII is het **nulla poena-beginsel** te vinden, het beginsel dat iemand alleen kan worden gestraft op grond van een van tevoren vastgestelde wettelijke bepaling. De **machtenscheiding** van Montesquieu is verwoord in art. XVI. Het meest revolutionaire artikel is art. IV, waarin staat dat het beginsel van elke **sovereiniteit** niet is gelegen in een persoon, maar in de natie. Dit is afkomstig uit de denkbepelden van Jean Jacques Rousseau.

De **Verklaring** is een weergave van de denkbepelden van de Verlichting en de beginselen van het natuurrecht. Pas een paar jaar later ging de *Assemblée* zich bezighouden met de codificatie van het privaatrecht. Echter, zij kwamen niet veel verder dan het stellen dat er één Burgerlijk Wetboek moest worden gemaakt. De eerste Grondwet, die op 14 september 1791 door de koning werd aangenomen (*Grande Acceptance*), maakte van Frankrijk een constitutionele monarchie.

Tijdvak 2: Van monarchie naar republiek (1 oktober 1791 - 24 juni 1793)

De koning verloor veel van zijn gezag door de **vluchtpoging** die hij had ondernomen. Hij werd aangehouden en teruggevoerd naar Parijs. Op 1 oktober kwam de nieuwe *Assemblée Législative* bijeen, waarna zij een oproep deed aan alle burgers en zelfs aan vreemdelingen om hun ideeën over een nieuw burgerlijk wetboek te delen. Echter, verder dan dit is de *Assemblée* niet gekomen. In het voorjaar van 1792 werd Frankrijk bedreigd door de legers van buitenlandse vorsten en omdat de koning volgens de *Assemblée* zijn vetorecht te vaak gebruikte, werd hij op 10 augustus 1792 geschorst in de uitoefening van zijn functie.

Dit betekende het einde van de constitutionele monarchie. Vanaf dat moment radicaliseerde de revolutie. Alles werd nieuw: de *Assemblée* ging *Convention* heten, men begon opnieuw te tellen bij het jaar I, een week bestond uit tien dagen en er kwamen nieuwe namen voor de maanden. Het christendom werd afgeschaft en zijn eredienst werd vervangen door die van de Rede. Op de vierde dag van jaar I werd de **Republiek** uitgeroepen, nadat de koning was afgezet. De radicale fractie der Jacobijnen klaagde de koning aan voor de Conventie, en veroordeelde hem ter dood.

De *Convention* had zich opgedeeld in 16 **comités**, waarvan één bestond voor de wetgeving. Deze richtte zich niet zozeer op een codificatie van het recht, maar op het maken van een nieuwe Republikeinse Grondwet. Deze kwam op 24 juni 1793 tot stand, maar is nooit toegepast, omdat deze alleen in vredestand zou gelden.

Het was absoluut geen vredestand: er was zowel oorlog met de geallieerde vorsten in het buitenland, als met de vijanden van de revolutie in het eigen land. Deze tijd staat ook wel bekend onder de naam **Terreur**. De uitvoerende macht lag in handen van een comité, onder leiding van **Robespierre**. Hij wilde Frankrijk zuiveren van alle corrupte elementen en heeft hiervoor uit naam van de Deugd duizenden mensen vermoord. Hier kwam pas een einde aan toen Robespierre zelf onder de guillotine kwam te liggen op 27 juli 1794.

Tijdvak 3: Van Schrikbewind naar Directoire (24 juni 1793 – 22 augustus 1795)

De Grondwet van 24 juni 1793 begon met een *Verklaring van de Rechten van de Mens en van de Burger*. Er werd herhaald dat er een **Burgerlijk en Strafwetboek** moest komen voor de gehele republiek. Dit keer was men daadkrachtiger. De vergadering beval dat er binnen een maand een ontwerp van een wetboek gereed moest zijn. Op 9 augustus was deze klaar, gemaakt door Jean Jacques Régis de Cambacérès. De Jacobijnen, die het inmiddels voor het zeggen hadden in de Conventie, vonden het 719 artikelen tellende ontwerp te ingewikkeld, te lang en te traditioneel. Daarom kwam Cambacérès een jaar later met een nieuw ontwerp van 297 artikelen. Het ontwerp was **kort, revolutionair en filosofisch**. Echter, het ontwerp kwam te laat, aangezien Robespierre ten val was gebracht en er een einde was gekomen aan de heerschappij van de Jacobijnen. De nieuwe **gematigde Conventie** vond het ontwerp te radicaal en te kort. Toen Cambacérès zijn derde ontwerp klaar had was ondertussen de Conventie ontbonden en vervangen door twee wetgevende vergaderingen (de Raad der Ouden en de Raad der Vijfhonderd) en een uitvoerend lichaam. Deze staat bekend onder de naam **Directoire**.

Tijdvak 4: Van Directoire naar Consulaat (22 augustus 1795 – 13 december 1799)

Ook de Grondwet van het Directoire begon met de *Verklaring van de Rechten van de Mens*, maar hier was een *Verklaring van de Plichten* aan toegevoegd. Cambacérès diende op 12 juni 1796 zijn derde ontwerp in, dat uit 1104 artikelen bestond. Het was gematigd en bevatte geen radicale beginselen meer. De Raad der Vijfhonderd kon geen overeenstemming over het ontwerp bereiken en riep een commissie in het leven. Deze heeft haar werk nooit kunnen voltooien, omdat op 9 november 1799 een staatsgreep werd gepleegd. Het derde ontwerp heeft het dus niet gehaald. Hierdoor kwam er weer een nieuwe staatsvorm, die overeenkwam met de Romeinse republiek. Er kwamen consuls (dit keer drie in plaats van twee), een senaat en honderd tribunen die de stem van het volk vertegenwoordigden.

De eerste consul was de sterke man achter de staatsgreep: **Napoleon Bonaparte**. Hij bepaalde al spoedig wat er moest gebeuren. Tussen de staatsgreep en de consulaire grondwet is er nog een vierde ontwerp voorbereid door een commissie die een dag na de staatsgreep was ingesteld. Dit ontwerp was nog gematigder dan zijn voorganger. De echtscheiding, die in ontwerp twee en drie werd aangemerkt als persoonlijke vrijheid, werd weer aangemerkt als kwaad zoals in ontwerp één. Ook dit ontwerp heeft het niet gehaald. Drie dagen na indiening trad de consulaire Grondwet in werking, waardoor de commissie werd ontbonden.

Tijdvak 5: Van Consulaat naar keizerrijk (13 december 1799 – 18 mei 1804)

Volgens Napoleon betekende de consulaire Grondwet het einde van de Revolutie. Hij ging zijn aandacht richten op het bestuur en de wetgeving van de Franse natie. Op 12 augustus 1800 benoemde hij een commissie van vier personen, waarvan er twee afkomstig waren uit de '*landen van het gewoonterecht*' en twee uit de '*pays de droit écrit*'. De commissie slaagde erin om in vier maanden het ontwerp te maken van de uiteindelijke **Code civil**. Het ontwerp werd voorafgegaan door een **voorwoord** van **Portalis**, één van de commissieleden. Portalis geeft hier een uitleg van de wet. Hierin rekent hij onder andere af met de verwachting dat de codificatie alles zal regelen en dat deze voor iedereen begrijpelijk zal zijn.

Ook rekende hij af met de verwachting dat een rechter niet meer zou hoeven te interpreteren. Hij verbiedt slechts één soort van interpretatie: de 'uitlegging bij wege van gezag'. Dit houdt in dat het aan de rechters verboden is **algemene beschikkingen** (*arrêts de règlement*) uit te vaardigen. De wetgever mag zich anderzijds niet bemoeien met individuele problemen en geschillen van burgers. Oftewel: de wetgever mag geen rechter zijn en de rechter geen wetgever. In het voorwoord vermeldt Portalis ook uit welke oude en nieuwe onderdelen het ontwerp is samengesteld. Hieruit blijkt dat er grotendeels is teruggesproken op het oude, prerevolutionaire recht. Portalis beschouwt zijn Code als een **mengeling** van **Romeins recht** (Pothier) en **gewoonterecht** (Bourjon), gegoten in de systematiek van het **natuurrecht** (Domat). Hierbij komt nog een klein deel **ordonnantiënrecht** en een klein deel **revolutierecht** kijken.

Het ontwerp werd voor commentaar gezonden naar de Hof van Cassatie en naar de gerechtshoven en vervolgens besproken in de Staatsraad, die uiteindelijk de tekst vaststelde. Deze **Staatsraad** werd voorgezeten door de eerste Consul of bij zijn afwezigheid door de tweede, dus door Napoleon of Cambacérès. Napoleon zelf zat veel raadszittingen voor, waaruit blijkt dat hij grote waarde hechtte aan de onderneming. Het ontwerp werd opgedeeld in verschillende voorstellen, zodat deze afzonderlijk konden worden besproken en konden worden doorgezonden naar het Tribunaat. Het **Tribunaat** had de bevoegdheid een deelvoorstel goed te keuren of af te keuren, maar zij mochten het voorstel niet veranderen. Ten slotte moest elk voorstel worden goedgekeurd door het **Wetgevend Lichaam** (*Corps législatif*), welke met name moest letten op de samenhang tussen de voorstellen.

Het **Tribunaat** heeft gezorgd voor een **vertraging van het proces**, omdat hier nogal wat tegenstanders van Bonaparte in zaten. De tribunen verwierpen het ene deelvoorstel na het andere op **politieke gronden**, in plaats van inhoudelijke. Bonaparte trok hierop alle voorstellen in en liet het Tribunaat zuiveren. Een vijfde van de tribunen werd herkozen of vervangen volgens de Grondwet en de Consuls zorgden dat tegenstanders niet terugkeerden. Bonaparte liet zich het consulaat levenslang opdragen en bracht de wetgevingsmachine weer op gang. Hierna werden de verschillende voorstellen snel als deelwetten aangenomen. Napoleon heeft zich in het bijzonder bemoeid met twee wetten: hij heeft de mogelijkheid van **echtscheiding** verruimd en een regeling voor **adoptie** ontworpen. Dit kan te maken hebben gehad met het feit dat Napoleon zelf geen nageslacht had, waardoor hij of opnieuw zou moeten trouwen, of een kind zou moeten adopteren om een erfelijke dynastie te kunnen stichten.

In 1804 konden de 36 verschillende deelwetten worden samengevoegd tot de *Code Civil des Français*. De wetten werden verdeeld over een inleidende titel en drie boeken. Het eerste boek behandelt het **personenrecht**, boek twee en drie vormen het **vermogensrecht** (met name eigendomsrecht). Zowel het **erfrecht** valt daaronder (dit is immers eigendomsverkrijging), als ook het **verbintenissenrecht** (want eigendom wordt verkregen door een overeenkomst). De vraag was vanaf welk tijdstip een opgenomen artikel gelding zou hebben: vanaf het ogenblik dat het in het deelontwerp als wet was opgenomen of vanaf de inwerkingtreding van het gehele *Code Civil*. Er werd bepaald dat de bij deelwet verkregen rechtskracht, **behouden** bleef. Het invoeringsartikel van de Code Civil veranderde dus niets aan het tijdstip waarop de wetten van kracht waren geworden.

Er was nog een tweede, belangrijker, vraagstuk. De vraag of de *Code Civil* een **exclusiviteitsclausule** moest hebben. Cambacérès wilde de oude wetten hun rechtskracht laten behouden, voor zover zij gevallen behandelden die niet in de Code waren geregeld. Echter, hij heeft zich door de betogingen van zijn commissieleden laten overhalen, omdat zij benadrukten dat het behoud van de oude wetten zou leiden tot rechtsverscheidenheid en onduidelijkheid. Hierna werd de invoeringswet voorzien van een **afschaffingsartikel**, waarin bepaald werd dat alle andere wetten hun rechtskracht verloren. Op 21 maart 1804 passeerde de invoeringswet het Wetgevend lichaam en was de **Code Civil de Français** een feit. Het heeft zijn rechtskracht altijd behouden.

Tijdvak 6: Het Keizerrijk (18 mei 1804 – 6 april 1814)

Napoleon wilde een **erfelijke dynastie** stichten en het keizerrijk van Karel de Grote voortzetten. Dit bracht enkele problemen met zich mee. Allereerst was Napoleon geen Romeinse, universele keizer, maar kwam zijn macht voort uit de Franse bevolking. Daarnaast was er al een West-Romeinse keizer in Europa: de keizer van het 'Heilige Römische Reich Deutscher Nation' (*Sacrum Imperium Romanum Nationis Germanicae*). Daarom besloot Napoleon zich de titel te geven van **'Empereur des Français' (Keizer der Fransen)**.

Op 18 mei 1804 werd consul Bonaparte door de Senaat tot **keizer** verheven. Niet lang daarna werd het Senaatsbesluit door een volksstemming bekrachtigd. Het hoogtepunt van de keizersverheffing was de wijding en kroning van Napoleon op 2 december 1804. *Napoleon nodigde de paus hiervoor uit, maar zette zelf de keizerskroon op zijn hoofd.* Hiermee liet hij zien hiërarchisch boven de paus te staan. Op 28 mei 1805 kroonde Napoleon zichzelf ook tot koning van Italië. Het *Sacrum Imperium Romanum* was het grootste obstakel voor Napoleon. Dit rijk, dat wel degelijk was afgebrokkeld, bestond immers nog steeds. Het steunde met name op de door huwelijk, vererving of koop verkregen erflanden. Het middelpunt van dit rijk was het hertogdom Oostenrijk met de hoofdstad Wenen. Hier zetelde ook de keizer **Franz II van Habsburg**.

Als reactie op het feit dat Napoleon zichzelf verhief tot keizer, vaardigde Franz op 18 augustus 1804 een verordening uit, waarin hij zichzelf benoemde tot keizer van **Oostenrijk**. Hierdoor werd hij ook Franz I, de eerste keizer van Oostenrijk. Franz II bleef hij daardoor niet langer meer. Napoleon stichtte een Rijnbond, waarvan de vorsten zich losmaakten van het Heilige Roomse Rijk en trouw zwoeren aan Napoleon. De constitutie hiervan werd door zestien vorsten onderschreven en als gevolg hiervan legde Franz II op 6 augustus 1806 zijn keizerstroon neer. Hij was alleen nog keizer van Oostenrijk. Op 3 september 1807 werd de naam van de *Code Civil* veranderd in **Code Napoléon**.

Na het keizerrijk

Na de **val van Napoleon** in 1814 kreeg het wetboek zijn oude benaming *Code civil des Français* terug en behield het zijn rechtskracht. De rechtseenheid bleef dus ook gehandhaafd. Op 30 augustus 1816 werd nogmaals een **exclusiviteitsclausule** uitgevaardigd. Vanaf 1848 herhaalde de geschiedenis zich: wederom werd een koning afgezet en een republiek liep uit op een keizerschap van Napoleon. In 1852 ging het wetboek opnieuw *Code Napoléon* heten, waarna het in 1870 weer zijn oorspronkelijke benaming kreeg.

De verbreiding van de Code Civil

De *Code Civil* is in **verschillende gebieden** als **wetboek** ingevoerd:

- De **Oostenrijkse Nederlanden** waren in 1804 deel van Frankrijk, en vielen dus onder de *Code Civil*. Dit is zo gebleven toen zij bij de Noordelijke Nederlanden zijn gevoegd en ook toen zij zich afscheidten als het zelfstandige koninkrijk België.
- In **Nederland** gold de *Code Civil* van 1811 tot 1838, toen het Burgerlijk Wetboek in werking trad. Echter, deze is sterk op de *Code Civil* gebaseerd.
- In de **Duitse landen** gold de *Code Civil* vanaf 1804. Na de val van Napoleon bleef hij gehandhaafd in het Rijnland en het groothertogdom Baden. Daar bleef de Code gelden tot 1 januari 1900.
- In **Zwitserland** gold de Code in de kantons van Genève en de Berner Jura tot 1912.
- In **Italië** heeft de Code rechtskracht gehad voor zolang de heerschappij van Napoleon duurde. De Italiaanse *Codice civile*, die gold van 1865 tot 1942, is echter sterk geïnspireerd door de *Code Civil*. Dit geldt ook voor de Spaanse *Código civil*, die gold van 1867 tot 1967. Via Spanje is de rechtskracht van de Code ook voelbaar in Midden- en Zuid-Amerika.
- In de **Franse koloniën** is het Franse recht ook min of meer doorgedronken, bijvoorbeeld in Algerije, Tunesië, Marokko, etc. Het eilandje Mayotte hoort hier ook bij, hiervoor zijn in 2002 in een apart boek bepalingen toegevoegd aan de *Code Civil*.
- In het **Canadese Quebec** en de oude Franse kolonie **Louisiana** is ook Frans recht terug te vinden.

Slotbeschouwing

Aanvankelijk probeerde de Franse rechter, zoals Portalis had voorgeschreven, enkel grammaticale en logische uitleg te geven van de nieuwe tekst uit de *Code Civil*. Men las de wet steeds in de conventionele, overgeleverde zin. Deze methode werd **School der Exegese** genoemd. Rond 1900 ontdekte men dat dit niet voldoende was. Er kwamen twee verschillende houdingen tegenover het wetboek. Eén groep juristen wilde graag een verruiming van de interpretatiebevoegdheid van de rechter, de andere groep wilde graag een algehele herziening van de wettekst. De strijd werd gewonnen door de eerste groep. Toch is ook gehoor gegeven aan de roep tot **algehele herziening**, maar tot op heden zijn de pogingen hiertoe op niets uitgelopen. In 1904 werd een commissie van juristen en niet-juristen aangesteld, maar hun werkzaamheden raakten al snel in het slop.

In 1928 ontwierp een Italiaans-Franse commissie een gezamenlijke tekst van een nieuw verbintenissenrecht, maar dit ontwerp is zowel in Italië als in Frankrijk niet overgenomen.

Ten slotte is in 1945 een commissie van twaalf personen opgericht om de *Code Civil* te vervangen. Echter, deze commissie heeft haar werkzaamheden gestaakt. In 2006 zijn de zekerheidsrechten, altijd al een zwak punt van de Code, ondergebracht in een afzonderlijk boek, boek IV van de Code. Het boek met de bepalingen over Mayotte werd toen boek V. Ook is men begonnen aan een algehele hervorming van het overeenkomstenrecht en het verjaringsrecht. Alleen het verjaringsrecht heeft het tot wet gebracht.

Slim Samengevat!

- Na de val van het West-Romeinse Rijk in **476** veranderde er weinig aan de rechtstoestand in Frankrijk. Romeins recht bleef geldig, vooral in Zuid-Frankrijk, en werd vastgelegd in de Lex Romana Visigothorum.
- **Karel de Grote** werd koning en later keizer. Zijn rijk verdeelde hij onder zijn kleinzonen.
- **Feodalisme** en **privaatrecht** verbrokkelden het centrale gezag en het recht.
- Gewoonte verving gezag van de vorst; het Romeins recht werd nog als het gewoonterecht erkend.
- Parlementen ontstonden en combineerden rechtspreken met wetgevende macht. Daarnaast kregen de Parlementen zelfstandige macht en conflicteerden soms met de koning. De Franse koning gebruikte Romeins recht als theoretische basis, maar benadrukte Frans gewoonterecht.
- **mos gallicus** benaderde Romeins recht als historisch, terwijl het *mos italicus* interpreteerde naar heden. Franse geleerden betwisten het gezag van Bartolisten en Romeinse teksten. *mos gallicus* aanhangers waren soms ook betrokken bij de reformatie en tekstkritiek.
- Lodewijk XIV creëerde een eenheidsrecht met ordonnances in 17e eeuw en probeerde hier tevergeefs volledige eenheid te bereiken.
- Montesquieu zag rechtsongelijkheid als afspiegeling van rechtsverscheidenheid.
- De Franse Revolutie leidde tot codificatie van privaatrecht.
- Grondwetten markeerden verschillende tijdvakken van de Revolutie.
- Eerste Consul Napoleon Bonaparte beïnvloedde de codificatie van privaatrecht.
- **Code Civil** (*Code Napoléon*), ingevoerd in 1804, behield rechtskracht.
- Napoleon werd keizer in 1804, bracht rechtskracht van de *Code Civil* naar diverse gebieden, zoals de Franse koloniën, delen van Europa en Midden- en Zuid-Amerika.
- Na de **val van Napoleon** in 1814 kreeg het wetboek zijn oude benaming *Code Civil des Français* terug en behield het zijn rechtskracht. De rechtseenheid bleef dus ook gehandhaafd. Op 30 augustus 1816 werd nogmaals een **exclusiviteitsclausule** uitgevaardigd. In 1870 werd het boek nogmaals hernoemd naar *Code Civil des Français* nadat het boek in 1852 werd hernoemd.

Nawoord

Hèhè, het is je gelukt! Je hebt jouw samenvatting uitgelezen.

Wil je meer vertrouwen tanken voor het tentamen? Geen paniek! Wij kunnen je verder helpen in de vorm van handige abonnementen. Met een abonnement ontvang jij de samenvattingen altijd met korting en als eerste in huis! Nieuwsgierig geworden naar een combinatieabonnement van onze verschillende producten (tentamentrainingen en samenvattingen)? Bekijk dan onze website!

Werken bij

Heb jij het idee dat je deze samenvatting ten minste net zo goed zou kunnen schrijven of zou kunnen verbeteren? Dan is de rol van Studieheld zeker iets voor jou. Je kunt werken vanuit huis, krijgt een riante vergoeding en je hebt een studiegerelateerde bijbaan die goed op je cv staat. Heb je interesse? Stuur dan jouw motivatie en cv naar klantenservice@slimacademy.nl.

Kom in contact met Slim Academy

Wil je op de hoogte blijven van de ontwikkelingen bij Slim Academy? Kom in contact via:

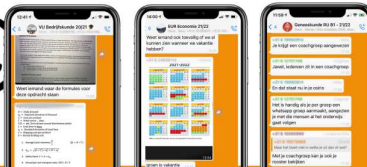
www.slimacademy.nl
@SlimAcademy.nl
klantenservice@slimacademy.nl

We wensen je veel succes met studeren en het halen van jouw tentamens!

Team Slim Academy

JOIN DE WHATSAPP GROEP

- ✓ Chat met jouw mede-studenten
- ✓ Stel al jouw (studie)vragen aan onze studie-experts
- ✓ Krijg extra oefenvragen om jouw kennis te testen
- ✓ Krijg gratis voorbeeldsamenvattingen

Studeer Slim **NIEUW** met onze oefenvragen!

Leer sneller, slimmer én op jouw eigen tempo

Oefen op je eigen manier:

- Bepaal zelf hoeveel vragen je wil beantwoorden
- Kies voor open en gesloten vragen
- Zie meteen of je antwoord goed is, of pas aan het einde
- Sla vragen over, pauzeer of kom later terug
- Check zelf je open vragen om je score eerlijk te houden

Lees hier meer over de oefenvragen

Gebruik de app op je telefoon of tablet, of ga naar je browser: **app.slimacademy.nl**

